

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВА

© Гордієнко Л.А., 2008.

Досліджено регіональну специфіку доходів і витрат домогосподарств, з'ясовано основні відмінності щодо загальних обсягів та в розрахунку на одну особу. Запропоновано основні вектори державного регулювання у перерізі оплати праці, соціальних виплат та пенсійного забезпечення.

The article investigates the regional peculiarities of household revenues and expenditures? It finds out the main distinctions concerning the common rates and the rate per one person. The main vectors (ways) of state regulation of labour payment, social payments and provision of pensions have been offered.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Фінанси домогосподарств відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні всієї економічної системи України. Так, питома вага кінцевих споживчих витрат домашніх господарств із врахуванням індивідуальних споживчих витрат у ВВП протягом останніх років перевищує 60 %, зокрема у 2005 р. – 68 % [1, с. 34]. Тому проблеми формування та використання доходів і витрат домогосподарств набувають загальнодержавного значення, оскільки вони торкаються не лише кожного жителя України, але також вагомо впливають на процеси соціально-економічного розвитку. З'ясування специфіки регіонального змісту доходів і витрат домогосподарств є актуальною проблемою не лише суто теоретичних досліджень, але і практичного змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Важливим аспектам доходів і витрат домогосподарств присвячені праці вітчизняних вчених О. Ковалюка, Г. Леха, С. Реверчука [2], Е. Лібанової [3], М. Соколика [4], С. Тютюнникової [5] та ін. С. Тютюнниковою досліджено особливості формування доходів населення в умовах перехідного періоду та визначено методи оптимізації сукупних доходів населення [5, с. 244].

Незважаючи на окремі теоретичні розробки з цієї проблематики, виникає потреба дослідження в комплексному підході до процесів, що відбуваються у сфері доходів та витрат населення, зокрема в регіональному перерізі.

Цілі статті. Метою роботи є аналіз доходів та витрат населення України, зокрема у регіональному перерізі та формування основних напрямів регіональної соціальної політики.

Завданнями роботи є:

- аналіз динаміки доходів та витрат домогосподарств;
- виявлення регіональної специфіки доходів та витрат домогосподарств;
- формування основних векторів регіональної соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні процеси в Україні протягом останніх років вагомо залежать від адекватних процесів у регіонах. Специфіка цих процесів у регіонах зумовлює соціальні результати в країні загалом. Індикатори соціальної сфери фокусують взаємовплив макро- і мікрорівнів усієї економіки.

Динаміку основних соціальних та економічних індикаторів протягом 2003–2005 рр. зображено на рис. 1 [1, с. 27–28].

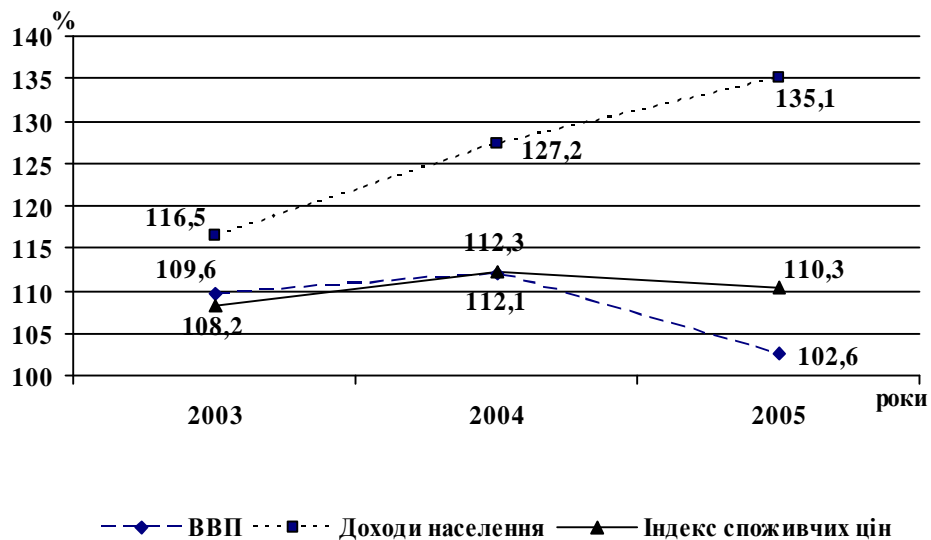

Рис. 1. Динаміка основних економічних і соціальних показників

Як свідчать дані рис. 1, доходи населення вагомо зростають протягом останніх років за значних коливань темпів ВВП і порівняно стабільних темпів інфляції.

Вплив фінансових ресурсів домогосподарств на ВВП можна зобразити так, як ще показано на рис. 2.

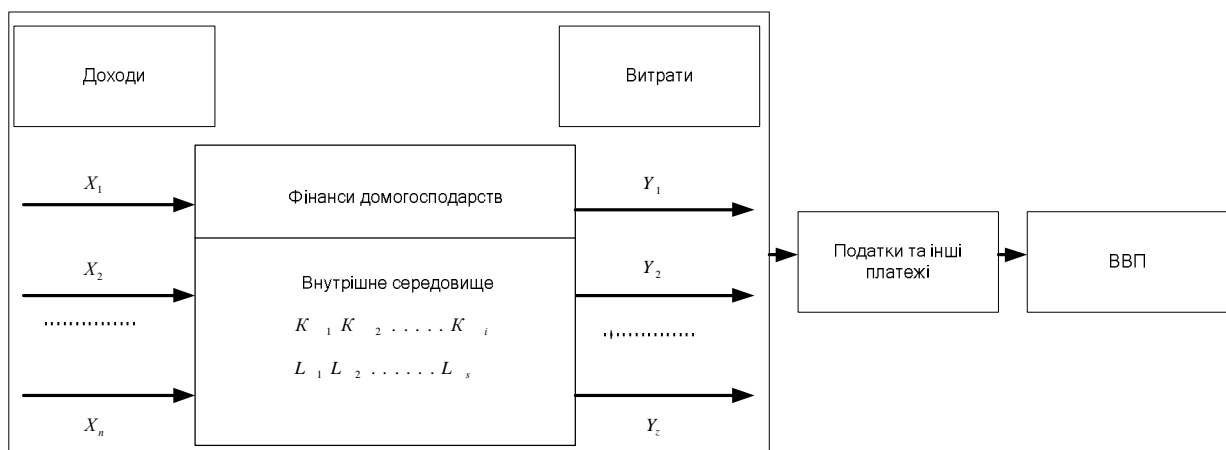

Рис. 2. Вплив фінансових ресурсів домогосподарств на ВВП

Доходи, зображені у вигляді $x_1, x_2 \dots x_n$ (вхідні змінні), а видатки – $y_1, y_2 \dots y_n$. Внутрішні параметри позначені $K_1, K_2 \dots K_i$ (кількість осіб у домогосподарстві, їх вік, рівень доходів та витрат у розрахунку на одну особу тощо).

Змінні $L_1, L_2 \dots L_s$ відображають усі зміни у структурі домогосподарства в результаті вхідних сигналів і внутрішніх процесів. Особливість аналізу доходів і витрат домогосподарств полягає у виявленні максимально можливої кількості чинників впливу з їх аналітичним виміром.

Необхідно відзначити, що згідно з системним методом, який застосовується щодо дослідження складних систем, зокрема якою є система домогосподарства, чинники формуються лише конкретними елементами інших систем, які мають підсистему управління. У цьому випадку на доходи домогосподарства мають вплив юридичні акти (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства і відомства тощо), дії господарюючих суб'єктів (рівень оплати праці, соціальні виплати), громадські організації (окремі види соціальної допомоги), виплата пенсій (Пенсійний фонд, а для окремих категорій громадян виплати із Державного бюджету), державні

соціальні фонди (житлові субсидії, допомоги матерям, інвалідам, при тимчасовому або постійному захворюванні), окремі громадяни (грошові взаємовідносини).

Цей перелік чинників можна доповнювати або змінювати залежно від конкретного регіону, соціального статусу, віку тощо.

Необхідно відзначити, що між доходами і витратами домогосподарств із врахуванням перерозподільних процесів через механізм податків та зборів, існує тісний взаємозв'язок. Так, від рівня мінімальної заробітної плати багато в чому залежать тарифні ставки та оклади інших працівників, зокрема бюджетної сфери. Перерозподіляючись через механізм оподаткування доходів фізичних осіб, окремі соціальні верстви населення мають можливість отримувати визначений рівень соціальних виплат.

Проаналізуємо динаміку доходів і витрат домогосподарств за останній період протягом 2004–2006 рр. (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Доходи і витрати населення України

(тис. грн.)

	2004	2005	2006
Доходи – всього	274241	381404	479309
в тому числі:			
заробітна плата	117227	160621	206473
прибуток та змішаний дохід	43828	58404	72388
доходи від власності (одержані)	8337	11072	14617
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	104849	151307	185831
Витрати та заощадження – всього	274241	381404	479309
в тому числі:			
придбання товарів та послуг	221713	306769	383163
доходи від власності (сплачені)	1864	3523	8340
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	19030	25461	34076
нагромадження нефінансових активів	3254	4444	5514
приріст фінансових активів	28380	41207	48216
Наявний дохід	212033	298275	369047
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	4468,4	6332,1	7887,7
Реальний наявний дохід, у відсотках до відповідного періоду попереднього року	119,6	123,9	113,4

Як свідчать дані табл. 1, у структурі доходів населення переважає заробітна плата – 42,7 % у 2004 р.; 42,1 % у 2005 р. та 42,7 % у 2006 р. А у структурі витрат – придбання товарів та послуг: 80,8 % у 2004 р.; 80,4 % у 2005 р. та 79,9 % у 2006 р.

Водночас певні коливання у структурі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів зумовили окремі коливання питомої ваги цих виплат у загальному показникові доходів населення. Так, у 2004 р. ці виплати становили 38,2 % у загальному обсязі доходів; у 2005 р. – 39,7 %; у 2006 р. – 38,8 %.

На відмінності у цих показниках вплинули не лише чинники збільшення загального рівня доходів населення, але і рівень виплат, які у ці періоди формували уряди В. Януковича, Ю. Тимошенко, Ю. Єханурова. Також необхідно відзначити стійку тенденцію до зменшення питомої ваги прибутку та змішаного доходу: 16,0 % у 2004р, 15,3 % у 2005 р., 15,1 % у 2006 р.

Поверхневий аналіз окремо лише цього показника не відображає реальної ситуації у підприємстві, зокрема у сфері малого бізнесу, якщо враховувати, що рівень тінізації цієї сфери за певними оцінками фахівців сягає 70 %.

Проаналізуємо доходи та витрати населення в перерізі регіонів протягом 2004–2005 рр. (табл. 2) [1, с. 408–409].

Таблиця 2

Доходи і витрати населення за регіонами

	2004				2005			
	наявний дохід		витрати		наявний дохід		витрати	
	всього	у розрахунку на одну особу, грн.	всього	у розрахунку на одну особу, грн.	всього	у розрахунку на одну особу, грн.	всього	у розрахунку на одну особу, грн.
Україна	212033	4468,4	243164	5124,5	286243	6076,7	323354	6864,5
Автономна Республіка Крим	7676	3838,6	9857	4929,2	10486	5272,0	13446	6760,2
області								
Вінницька	7016	4059,7	6619	3830,0	9706	5673,0	9013	5268,0
Волинська	3904	3729,5	4419	4221,4	5395	5174,6	5876	5635,9
Дніпропетровська	17124	4907,3	19626	5624,3	23050	6658,6	25777	7446,3
Донецька	23407	4984,0	20811	4431,3	31426	6762,1	27564	5931,1
Житомирська	5390	3985,2	5200	3844,7	7226	5401,8	6875	5139,4
Закарпатська	4305	3444,6	5645	4516,7	5823	4669,6	7359	5901,4
Запорізька	9414	4994,4	10719	5686,8	12383	6625,1	14489	7751,9
Івано-Франківська	5276	3780,2	4749	3402,6	7010	5038,5	6394	4595,7
Київська	7908	4426,8	7677	4297,5	11109	6271,7	10095	5699,2
Кіровоградська	4243	3885,5	4512	4131,9	5715	5313,8	5957	5538,8
Луганська	10167	4139,0	9133	3718,0	14015	5780,1	11991	4945,4
Львівська	11400	4396,1	12570	4847,3	14964	5794,2	16503	6390,1
Миколаївська	5378	4354,7	5469	4428,3	7197	5877,0	7112	5807,6
Одеська	10228	4221,4	13458	5554,3	13662	5671,2	17634	7320,0
Полтавська	7407	4683,5	7168	4532,4	9891	6325,4	9313	5955,7
Рівненська	4403	3787,9	4942	4251,5	5906	5097,5	6359	5488,5
Сумська	5188	4141,1	4974	3970,3	7081	5733,1	6475	5242,5
Тернопільська	3958	3524,2	3693	3288,2	5246	4701,1	4931	4418,9
Харківська	12829	4489,6	17555	6143,5	17060	6009,8	23209	8175,9
Херсонська	4338	3792,0	4728	4132,9	5754	5081,7	6295	5559,5
Хмельницька	5612	4024,1	6309	4523,9	7607	5509,5	8119	5880,4
Черкаська	5300	3883,4	5408	3962,5	7132	5285,7	7100	5262,0
Чернівецька	3294	3607,9	3810	4173,1	4333	4762,6	5146	5656,2
Чернігівська	5063	4228,7	4758	3973,9	6844	5809,4	6105	5182,1
міста								
Київ	20224	7323,9	37067	13973,3	28187	10518,3	51083	19062,2
Севастополь	1581	4177,0	2288	6044,9	2035	5372,2	3134	8273,5

Аналізуючи наведені дані з табл. 2, можна виявити такі тенденції:

– домінантність у формуванні наявного доходу належить чотирьом регіонам: Донецькій, Дніпропетровській, Харківській областям та м. Києву, жителі яких отримують більше третини усіх доходів в Україні;

– якщо визначити чотири регіони, де обсяги доходів мінімальні, зокрема: Чернівецьку, Тернопільську, Волинську та Кіровоградську області, які орієнтовно зіставлені за територією з попередніми регіонами, то можна констатувати, що їх питома вага є стабільною протягом 2004–2005 рр. – 7,3 %;

– у розрахунку на одну особу по доходах і витратах перше місце займає м. Київ. Варто зазначити, що саме м. Київ у 2005 р. по доходах на одну особу (10,52 тис. грн.) більше ніж у два рази перевищує доходи всієї Тернопільської області (4,70 тис. грн.) щодо витрат, то їх відмінність становила більше ніж чотири рази (19,06 тис. грн. у м. Києві та 4.42 тис грн. у Тернопільській області);

– якщо у наявному доході щодо однієї особи перше місце у досліджуваному періоді займає м. Київ, а останнє – Закарпатська область, то по витратах на останньому місці у 2004 р. перебувала Тернопільська область, а у 2005 р. – Закарпатська.

Такі тенденції дають змогу дійти висновку щодо складних соціально-економічних процесів у країні, які зумовлені недосконалістю проведення економічних реформ, значна чисельність жителів України, які працюють за межами України, різними змінами у соціальній політиці, яка проводилась окремими урядами та тінізацією економіки тощо.

Для якіснішого аналізу щодо з'ясування відмінностей у доходах та витратах домогосподарств звернімось до характеристики якості оцінки середньомісячного значення показника “грошові доходи” та “грошові витрати” за 2004 р. [7, с. 453].

Таблиця 3

Характеристика якості оцінки середньомісячного значення показників “грошові доходи” і “грошові витрати”

	Грошові доходи домогосподарств за місяць, грн.	Грошові витрати домогосподарств за місяць, грн.
Україна	776,21	788,80
Міста (більше 100 тис. чол.)	890,64	932,66
Міста (менше 100 тис. чол.)	720,19	738,03
Сільська місцевість	666,21	634,5
Економічні райони		
Східний	738,58	740,86
Донецький	800,51	778,35
Придніпровський	770,32	784,45
Причорноморський	813,28	780,96
Подільський	657,18	745,97
Центральний	911,59	982,36
Карпатський	796,37	802,56
Поліський	646,31	655,08

Як свідчить аналіз даних табл. 3, є відмінності у доходах і витратах. Так, перевищення грошових доходів домогосподарств найбільш вагомого регіону – Центрального, на 41,5 % перевищує найменш дохідний – Поліський, а по витратах перевищує на 49,96 %..

Зважаючи на певні відмінності щодо доходів і витрат населення, запропоновані такі вектори державної політики у сфері фінансів домогосподарств.

Реалізація цих заходів за їх відповідного організаційного забезпечення дасть змогу впорядкувати структуру доходів і витрат домогосподарств та зменшити певні соціальні суперечності.

**Вектори державного регулювання доходів
і витрат населення**

Оплата праці	Забезпечення стабільного перевищення мінімального розміру заробітної плати над прожитковим мінімумом Застосування оптимальних тарифних ставок і окладів із врахуванням кількості і якості праці Регуляторне укладання щорічної Угоди між Кабінетом Міністрів, роботодавцями і профспілками щодо оплати праці Застосування механізму індексації грошових доходів населення – щодо заробітної плати, вкладів у банках, соціальних витрат тощо
Соціальні виплати	Запровадження механізму адресних дотацій Впровадження рівня соціальних виплат відповідно до реальних бюджетних можливостей Обґрунтування визначених категорій соціально незахищених верств населення
Пенсійне забезпечення	Завершення протягом двох найближчих років трирівневої пенсійної реформи Сприяння у формуванні ринкових структур недержавного пенсійного забезпечення Реалізація конкретних заходів щодо впровадження термінів виходу на пенсію, пільгових пенсій, а також пенсій працівників, які прирівнюються до державних службовців

Висновки та перспективи подальших досліджень. Доходи і витрати домогосподарств відіграють надзвичайно важливу роль у суспільній системі України, вагомо впливають на усі процеси соціально-економічного розвитку. До сьогодні в Україні державне регулювання у сфері доходів і витрат населення відбувалось хаотично, без належного теоретико-методологічного обґрунтування, що призвело до значного розшарування у перерізі регіонів і формує підвалини для соціальних суперечностей.

Беручи до уваги ці аргументи, доцільно проводити наукові дослідження з цієї проблематики.

1. *Статистичний щорічник України за 2005 рік // Державний комітет статистики України; За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Видавництво “Консультант”, 2006.— 576 с.* 2. Ковалюк О.М., Лех Г.А., Реверчук С.К. *Сімейні господарства України: принципи, механізми, перспективи: Навч. посібник; За ред. докт. екон. наук С.К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 176 с.* 3. Лібанова Е. *Доходи населення і соціальна політика в умовах ринкових перетворень // В кн.: Перехідна економіка: Підручник / В.М. Гесць, Є.Г. Панченко, Е.М. Ліанова та ін. / За ред. В.М. Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.* 4. Соколик М.П. *Формування рівня життя населення. / В кн.: Економіка: політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – Ін-т еконмічн. прогноз; Фенікс, 2003. – 1008 с.* 5. Тютюнникова С.В. *Формування доходів населення в умовах ринкової трансформації. – Харків: Основи, 1999. – 273 с.* 6. www.ukrstat.gov.ua. 7. *Витрати і ресурси домогосподарств України у 2004 році // Державний Комітет статистики України. – К., 2005. – Ч. I.— 458 с.*